

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง "ปัจจัยทางการสื่อสารที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกผู้นำทางการเมืองของประชาชนในภาวะวิกฤต" ผู้วิจัยได้ใช้ทฤษฎีและแนวคิด รวมไปถึงงานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมือง
2. แนวคิดเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสารทางการเมือง
3. แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะทางประชากรของผู้รับสาร
4. แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ทางการเมือง
5. แนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติ
6. ทฤษฎีการตัดสินใจ
7. ทฤษฎีภาวะวิกฤต
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมือง

การเรียนรู้และการพัฒนาด้านการเมือง การปกครองของประชาชนนั้น เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องด้วยดำเนินไปตลอดชีวิตในลักษณะของการสะสม ดังนั้นสถาบันต่าง ๆ ในสังคมจึงล้วนแล้วแต่มีส่วนในการทำให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้ และการพัฒนาได้ทั้งสิ้น นับตั้งแต่ครอบครัว สถาบันการศึกษา กลุ่มเพื่อน พรรคการเมือง สมาคมวิชาชีพ และสถาบันสื่อมวลชนเป็นสถาบันที่สามารถถ่ายทอดข่าวสาร ความรู้ และความคิดเห็นทางการเมืองการปกครองของประชาชนได้ดังต่อไปนี้ คือ (ปรมะ สตะเวทิน, 2533)

1. ทำให้เกิดความสนใจ การเสนอข่าวสาร เรื่องราวต่าง ๆ ทั้งในแง่ของตัวบุคคล ซึ่งเป็นผู้นำนโยบาย ความคิดเห็น เป็นประจำสม่ำเสมอและต่อเนื่องยอมทำให้ประชาชนได้รับข่าวสารด้านการเมืองการปกครองโดยอัตโนมัติและค่อย ๆ สะสมจนเกิดความสนใจขึ้น
2. ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ เรื่องของการเมืองการปกครองเป็นเรื่องที่ค่อนข้างสลับซับซ้อนและเข้าใจยากสำหรับคนโดยทั่วไป การได้รับข่าวสารอยู่เป็นประจำจากสื่อมวลชน ทั้งทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์และนิตยสาร ซึ่งช่วย

อธิบายเรื่องการเมืองและการปกครองซ้ำแล้วซ้ำเล่า ย่อมเป็นโอกาสที่ดีจะทำให้ประชาชนเกิดความรู้ความเข้าใจที่ละเอียดจนถึงขั้นใช้งานได้

3. การทำให้เกิดทัศนคติ การเสนอข่าวสาร ความคิดเห็น และข้อโต้แย้งทางการเมืองการปกครองของสื่อมวลชน จะสามารถช่วยกำหนดทัศนคติ ค่านิยม และการตัดสินใจแก่ประชาชนได้ ทัศนคติต่าง ๆ ทางการเมือง เช่น สำนึกทางการเมือง การมีส่วนร่วมทางการเมือง หน้าที่ความรับผิดชอบในฐานะที่เป็นพลเมือง เป็นต้น สามารถปลูกฝังได้โดยอาศัยการเผยแพร่ผ่านสื่อมวลชน
4. ทำให้เกิดการปฏิบัติ เมื่อประชาชนเกิดความรู้ความเข้าใจ ยอมรับทัศนคติใหม่ เกิดความทะเยอทะยานแล้ว สื่อมวลชนก็ทำหน้าที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่จะกระตุ้นให้ประชาชนลงมือปฏิบัติต่อไป ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการวิพากษ์วิจารณ์ การแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นทางการเมือง หรือนโยบายการปกครองของรัฐบาลและพรรคฝ่ายค้าน การออกเสียงเลือกตั้ง การสมัครรับเลือกตั้ง การเข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมือง การมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่น การแสดงประชามติ เป็นต้น

ประทุม ฤกษ์กลาง (2532) รายงานว่า สิ่งที่ได้รับด้านการเมืองจากสื่อมวลชน ได้แก่

1. การสร้างความรู้ความเข้าใจทางการเมือง
2. ความรู้สึกทางการเมือง
3. ทัศนคติทางการเมือง
4. ความสนใจในการเมือง
5. ทราบความต้องการของประชาชน
6. สังคมประกิตทางการเมือง
7. การสร้างมติมหาชน
8. การเลือกตั้ง
9. การมีส่วนร่วมทางการเมือง

หน้าที่ของสื่อสารทางการเมือง

เสรี วงษ์มณฑา ได้รวบรวมหน้าที่ของการสื่อสารในกระบวนการทางการเมืองใน ส่วนที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางการเมืองไว้ ดังนี้

1. สร้างทัศนคติทางการเมือง การพูดคุย การเผยแพร่ การประชุม การอบรม การแจกใบปลิว การติดป้ายประกาศ การแจกแผ่นพับ ข่าว และบทความทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร สามารถที่จะช่วยสร้างสำนึกทางการเมือง ค่า

นิยมทางการเมือง และทัศนคติทางการเมืองให้แก่ประชาชนได้ ชาวคราวเกี่ยวกับนักการเมืองจะสร้างความรู้สึกให้แก่ประชาชนว่าศรัทธาทางการเมืองเพียงใด และจะทำให้เขารู้สึกต่อไปว่าเขาควรจะไปยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมด้านการเมืองมากน้อยเพียงใด

2. สร้างความสนใจในการเมือง ในสมัยก่อนนั้นคนส่วนใหญ่ไม่ค่อยสนใจการเมืองนัก เพราะไม่ค่อยได้รู้ข่าวคราวของการเมือง ไม่เคยพบเห็นนักการเมืองหรือผู้บริหาร แต่ในปัจจุบันนี้ ข่าวคราวของรัฐบาลมีให้อ่านกันประจำ นักการเมืองจะเป็นข่าวให้เห็นทั้งในวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เพราะฉะนั้นคนยุคนี้จะสนใจข่าวการบ้านการเมืองเพิ่มมากขึ้น
3. สร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการเมือง นอกเหนือจากการสร้างความสนใจและการสื่อสารยังถูกนำมาใช้สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองได้อย่างมาก การเผยแพร่ประชาธิปไตย โดยสื่อบุคคลก็ดี หรือโดยสื่อมวลชนก็ดี ได้ทำให้ประชาชนเข้าใจดีขึ้นว่า ประชาธิปไตยคืออะไร การพูดถึงกฎหมาย การออกพระราชบัญญัติต่าง ๆ ในปัจจุบันประชาชนต้องรับรู้ และเข้าใจเพื่อปฏิบัติในฐานะพลเมืองดีก็มีการนำเสนอสู่ประชาชนด้วยการสื่อสาร
4. สร้างบทบาททางการเมือง ความสนใจที่ก่อให้เกิดความรู้และทัศนคตินั้น ได้นำไปสู่การกำหนดบทบาททางการเมือง ประชาชนในปัจจุบันได้รู้ถึงบทบาท สิทธิหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นประชาชนได้ดีขึ้น การได้รับข่าวสารทำให้เรารู้บทบาททางการเมือง และการแสดงบทบาททางการเมืองก็เป็นการส่งข่าวสารไปยังผู้บริหารประเทศเช่นกัน

ข่าวสารการเมือง

ในแง่ของการสื่อสาร ข่าวสารมีลักษณะเป็นสาร อย่างหนึ่งซึ่งส่งมาตามสื่อต่าง ๆ ในรูปลักษณะของสัญลักษณ์หรือสัญญาณ ดังนั้น ข่าวสารจึงหมายถึง “เนื้อหา” ของสื่อที่ใช้ในการสื่อสาร Wilbur Schramm and Donald F. Roberts (1971) อธิบายว่า ข่าวสาร หมายถึง เนื้อหาอะไรก็ได้ที่จะช่วยลดความไม่แน่ใจ หรือจำนวนทางเลือกที่อาจเป็นไปได้ในสถานการณ์หนึ่ง ช่วยให้ผู้คนสามารถสร้างภาพที่ชัดเจน ขยายภาพแวดล้อมที่เขาเกี่ยวข้องและช่วยกำหนดพฤติกรรมที่เขาควรจะทำในสถานการณ์นั้น ๆ

ทางด้าน Steven Chaffee (1975) ได้ให้คำนิยามที่ชี้เฉพาะเจาะจงลงไปถึง “ข่าวสารการเมือง” โดยอาศัยแนวการวิเคราะห์ระบบของ David Estan ว่า ข่าวสารการเมืองเป็นความรู้สึกของสมาชิกในระบบการเมืองเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวใด ๆ ในสถานะของระบบจะเห็นได้ว่า Schramm และ Chaffee ต่างก็ให้ความหมายของข่าวสารทางการเมืองไว้ใกล้เคียงกัน ซึ่ง

Schramm เน้นว่า ข่าวสารจะทำให้เกิดความชัดเจนในอันที่จะช่วยกำหนดพฤติกรรมที่ควรทำในสถานการณ์นั้น ๆ โดยที่ Chaffee เน้นถึงความรู้ต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในระบบการเมือง จากแนวคิดทั้งสองนี้ ทำให้ผู้วิจัยได้สรุปความหมายของข่าวสารทางการเมืองในการวิจัยครั้งนี้ได้ว่า หมายถึงเนื้อหาที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการเลือกตั้ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ข้อมูลเกี่ยวกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ข้อมูลเกี่ยวกับพรรคการเมือง การหาเสียงของพรรคการเมืองในระหว่างการแข่งขันหาเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการช่วยลดความไม่แน่ใจ หรือให้ทางเลือกที่อาจเป็นไปได้ เพื่อช่วยให้ประชาชนมีการสร้างภาพชัดเจน และสามารถนำข่าวสารนั้นมาพิจารณาในการกำหนดการตัดสินใจเลือกผู้นำทางการเมือง

นักรัฐศาสตร์หลายคนจัดเอา “ข่าวสาร” เป็นทรัพยากรทางการเมืองอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นตัวกำหนดอำนาจหรืออิทธิพลทางการเมืองของบุคคล ข่าวสารจะช่วยลดความไม่แน่ใจและช่วยให้การตัดสินใจมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ความรู้สึกไม่แน่ใจทางการเมือง ความรู้สึกว่าตนเองมีความรู้เล็กน้อยเกี่ยวกับการเมือง เป็นที่มาสำคัญของความนิ่งเฉยทางการเมือง ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยจึงไม่สามารถจะเป็นไปได้ ถ้าประชาชนทั่วไปไม่มีความรู้ถึงความเป็นไปของการเมืองการปกครองบ้างเลย (James D. Barber , 1969) แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของ Almond and Werba ที่พบว่าความรู้สึกมีความสามารถทางการเมืองในระบบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นความรู้สึกทางการเมืองที่จำเป็นสำหรับการดำเนินการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้นมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการมีข้อมูลข่าวสารที่เที่ยงตรงเกี่ยวกับประเด็นปัญหาและกระบวนการทางการเมือง รวมทั้งเกี่ยวข้องกับความสามารถในการใช้ข้อมูลข่าวสารในการวิเคราะห์ทำความเข้าใจกับปัญหาต่าง ๆ การที่บุคคลมีข้อมูลข่าวสารเพิ่มขึ้นจะทำให้บุคคลมีการประเมินคุณค่าและกำหนดข้อตัดสินใจในประเด็นต่าง ๆ ได้อย่างมั่นคงยิ่งขึ้น(พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว , 2523)

ข่าวสารทางการเมือง จึงนับว่ามีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการกล่อมเกลากการเรียนรู้ทางการเมือง กล่าวคือ ข่าวสารทางการเมืองจะมีผลต่อการเรียนรู้ทางการเมืองของประชาชนโดยอ้อมการทราบข่าวสารเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางการเมืองจะมีผลให้เกิดความเชื่อ ความรู้สึก ความต้องการ ทศนคติ ความคิดเห็น ตลอดจนพฤติกรรมต่าง ๆ ทางการเมือง ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ จึงได้นำแนวคิดนี้มาประกอบในการศึกษาถึงความสำคัญของการสื่อสารทางการเมือง โดยดูจากการเปิดรับข่าวสารของประชาชน

2. แนวความคิดเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสารทางการเมือง

การเปิดรับข่าวสาร

Charles K. Atkin (1973) กล่าวถึงความสำคัญของการเปิดรับข่าวสารไว้ว่า บุคคลยิ่งเปิดรับข่าวสารมากยิ่งมีหูตากว้างไกล มีความรู้ ความเข้าใจสภาพแวดล้อมและเป็นคนที่มีความทันสมัยทันต่อเหตุการณ์มากกว่าบุคคลที่เปิดรับข่าวสารน้อย

แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสารที่สำคัญได้แก่ ทฤษฎีที่เกี่ยวกับกระบวนการในการเลือกรับข่าวสาร (Selective Processes) ของ Klapper (1960) ซึ่งมีขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1. การเลือกเปิดรับ (Selective Exposure) หมายถึง แนวโน้มที่ผู้รับสาร จะเลือกสนใจหรือเปิดรับข่าวสารที่สอดคล้องกับความคิดเห็น และความสนใจที่มีอยู่เดิม เพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาหรือเพื่อสนองความต้องการของตน
2. การเลือกให้ความสนใจ (Selective Attention) หมายถึง ผู้รับสารนอกจากจะเลือกเปิดข่าวสารแล้ว ยังเลือกให้ความสนใจต่อข่าวสารที่สอดคล้องกับทัศนคติ และความเชื่อดั้งเดิม ในขณะที่เดียวกัน ก็พยายามหลีกเลี่ยงการรับข่าวสารที่ขัดกับทัศนคติหรือความคิดดั้งเดิมของตน
3. การเลือกรับรู้ (Selective Perception) เมื่อเปิดรับข่าวสารจากแหล่งใดแหล่งหนึ่งแล้ว ผู้รับสารจะเลือกที่จะรับรู้และตีความ (Interpretation) สารที่ได้รับตามประสบการณ์ของแต่ละคน ซึ่งอาจจะมีการตีความข่าวสารที่ได้รับมาตามความเข้าใจของตนเองหรือตามทัศนคติ ประสบการณ์ ความเชื่อ ความต้องการ และแรงจูงใจของตนในขณะนั้น
4. การเลือกจดจำ (Selective Retention) นอกจากผู้รับสารจะเลือกเปิดรับเลือกให้ความสนใจ ตลอดจนเลือกรับรู้ และตีความหมายสารให้สอดคล้องกับทัศนคติและความเชื่อของตนแล้ว ผู้รับสารยังเลือกที่จะจดจำเนื้อหาสาระของสารที่สอดคล้องกับความคิดเห็นของตนอีกด้วย และในขณะเดียวกัน ก็มักจะลืมข่าวสารที่ไม่ตรงกับความสนใจของตนเอง

แรงผลักดันในการเปิดรับข่าวสารของแต่ละบุคคลนั้น Merrill และ Lowenstein (1971) ระบุว่าสาเหตุจาก

1. ความเหงา เพราะมนุษย์ต้องการมีเพื่อน ไม่สามารถอยู่ตามลำพังได้ ต้องหันมาสื่อสารกับผู้อื่น
2. ความอยากรู้อยากเห็น เพราะเป็นสัญชาตญาณของมนุษย์ที่ต้องการรับรู้ข่าวสารเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง
3. ประโยชน์ใช้สอย มนุษย์ต้องการข่าวสารเพื่อประโยชน์ของตนเอง โดยอาจได้รับความรู้ ความสนุกสนาน ความสุขการสบายใจ
4. สาเหตุจากสื่อ ซึ่งมีลักษณะกระตุ้น ชี้นำ ทำให้ผู้รับข่าวสารต้องการได้รับข่าวสารในช่วงเวลานั้น ๆ

Katz and Others (1975) กล่าวว่า ความต้องการเปิดรับข่าวสารของบุคคลนั้น มีความสัมพันธ์กับสถานการณ์ทางสังคมโดยได้สรุปถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทั้งสองเท่าที่มีผู้ศึกษาไว้ ว่าประกอบด้วย

1. สถานการณ์ทางสังคมมีความขัดแย้ง วุ่นวายสับสน ทำให้บุคคลได้รับความตึงเครียด และแรงกดดัน บุคคลจึงต้องการผ่อนคลายด้วยสื่อ
2. สถานการณ์ทางสังคมทำให้บุคคลรู้สึกตระหนกถึงปัญหาที่ควรระมัดระวัง บุคคลจึงต้องการข่าวสารนั้นได้มาด้วยการเปิดรับสื่อ
3. สถานการณ์ทางสังคม ทำให้โอกาสในอันที่จะสนองความต้องการต่าง ๆ ในชีวิตจริงของบุคคลน้อยลง บุคคลจึงต้องหันไปใช้สื่อเพื่อทดแทนหรือชดเชยความต้องการเหล่านั้น
4. สถานการณ์ทางสังคมทำให้เกิดค่านิยมบางประการ ซึ่ง การใช้สื่อเป็นการแสดงถึงการยืนยันการเสริมย้ำค่านิยมดังกล่าว
5. สถานการณ์ทางสังคมทำให้เกิดความคาดหวังเกี่ยวกับบทบาทของสื่อในการรักษาค่านิยมของกลุ่มไว้

นอกจากนั้นยังมีการศึกษาถึงอิทธิพลของสถานการณ์ในชีวิตที่มีต่อพฤติกรรม การเปิดรับสื่อโทรทัศน์ ซึ่งค้นพบว่า เหตุการณ์ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความต้องการทางด้านสภาพแวดล้อมทางสังคม และความต้องการนี้ยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมชมโทรทัศน์ด้วย

การเปิดรับข่าวสารทางการเมือง

ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองนั้น การติดต่อสื่อสารโดยเฉพาะการสื่อสารมวลชนเข้ามามีบทบาทอย่างมาก ทั้งนี้เพราะการสื่อสารเป็นกระบวนการพื้นฐานของสังคมมนุษย์ ไม่ว่าจะสังคมนั้นอยู่ในระดับสังคมที่ล้าหลัง หรือเป็นสังคมที่ทันสมัย ที่ได้อาศัยเป็นเครื่องมือติดต่อสื่อสารกันทั้งภายในกลุ่มของตนเอง และระหว่างกลุ่มการสื่อสารจึงเป็นเสมือนตัวยึดเหนี่ยวให้ระบบสังคมคงอยู่ได้ และขณะเดียวกันก็เป็นตัวผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลง (dynamics) และพัฒนาด้วย ในส่วนของการพัฒนาและเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาทางการเมืองนั้น การสื่อสารทางการเมืองของบุคคลในสังคมได้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด Lucian W. Pye ได้กล่าวถึงบทบาทของการสื่อสารในการพัฒนาการเมืองไว้ว่า ในสังคมของมนุษย์แบ่งได้เป็น 3 แบบ อันได้แก่ สังคมโบราณ (Traditional Society) มีลักษณะระบบการเมืองที่ยังไม่พัฒนา อาจเป็นระบบหัวหน้าเผ่า เจ้าผู้ครองนคร หรือระบบราชาธิปไตย คณาธิปไตย การสื่อสารทางการเมืองถูกกำหนดตายตัวการถ่ายทอดข่าวสารทางการเมืองเป็นไปในทางเดียว (One way communication) ไม่มีกระบวนการป้อนกลับ (Feedback) การพัฒนาทางการเมืองดำเนินไปอย่างช้า ระบบสังคมแบบกำลังเปลี่ยนรูป (Transitional Society) เป็นสังคม ซึ่งกำลังพัฒนาจากสังคมโบราณก้าวไปอีกขั้นหนึ่ง อำนาจทางการเมืองยังไม่กระจายออกไปสู่กลุ่มชนส่วนใหญ่ หรือประชาชนอย่างแท้จริง ระบบข่าวสารยังถูกปิดกั้นหรือถูกควบคุมอย่างใกล้ชิดจากผู้ปกครอง ส่วนในสังคมสมัยใหม่ (Modern Society) อำนาจทางการเมืองถูกกระจายออกไป การสื่อสารทางการเมืองเป็นไปในลักษณะทางเดินซึ่งสวนกัน (Two way communication) มีกระบวนการป้อนกลับ การสื่อสารเป็นเครื่องมือสำคัญในทางการเมือง ในสังคมสมัยใหม่นั้นการสื่อสารมีระบบการแลกเปลี่ยนข่าวสารที่กว้างขวางมาก ครอบคลุมถึงกลุ่มคนจำนวนมาก เนื้อหาของข่าวสารเป็นการรายงานข่าวสารที่หลากหลาย ที่มีแหล่งข่าวมาจากภายในและภายนอกสังคม หรือกลุ่ม

การศึกษาเรื่องการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองสามารถนำแนวความคิดของนักวิชาการหลายคนที่ทำการศึกษาเรื่องนี้โดยมีสมมติฐานว่า ผู้ที่เปิดรับข่าวสารนั้นจะมีวัตถุประสงค์ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามสถานการณ์ และภูมิหลังทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัยครั้งนี้ ซึ่งได้นำปัจจัยลักษณะทางประชากรมาใช้ในการวิจัย เช่น

จุฑาภรณ์ เอื้อละพันธ์ (2534) วิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมในการเปิดรับข่าวสารการพัฒนาชุมชนของประชาชนในกลุ่มเป้าหมายของกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะทางประชากร ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา ศาสนา มีความสัมพันธ์กับความถี่ในการเปิดรับข่าวสารการพัฒนาชุมชนในระดับต่ำในขณะที่ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ที่มีความสัมพันธ์กับ

ความถี่ในการรับข่าวสารการพัฒนาชุมชนในระดับสูง ปัจจัยในด้านการสื่อสาร ได้แก่ ผู้ส่งสาร เนื้อหาข่าวสาร และช่องทางการสื่อสาร การพัฒนาชุมชนในระดับสูง และความถี่ในการรับข่าวสารการพัฒนาชุมชนมีความสัมพันธ์กับการนำข่าวสารไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนในระดับต่ำ

Schramm (1969) ได้ทำการศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสนใจข่าวสารทางการเมือง กล่าวคือ คนที่มีการศึกษาสูงไม่ว่าจะมีอาชีพหรือมีฐานะทางเศรษฐกิจอย่างไร จะมีความสนใจข่าวสารทางการเมืองในระดับที่ไม่แตกต่างกัน สำหรับบุคคลที่มีการศึกษาน้อยกว่าการมีอาชีพที่ได้รับยกย่อง หรือมีเกียรติ หรือมีฐานะทางเศรษฐกิจดี จะทำให้บุคคลนั้นเพิ่มความสนใจในการเปิดรับข่าวสารทางการเมือง

Robinson (1977) ได้ทำการศึกษาถึงระดับการศึกษาของผู้รับสารมีความสัมพันธ์กับการใช้สื่อ และระดับความรู้ทางด้านข้อมูลข่าวสารของบุคคล โดยกลุ่มคนที่มีระดับการศึกษาต่างกันจะมีการใช้สื่อ และระดับความรู้ในเรื่องข้อมูลข่าวสารที่แตกต่างกันไปด้วย กล่าวคือ กลุ่มคนที่มีความรู้สูงจะเป็นกลุ่มคนที่มีความรู้เรื่องข้อมูลข่าวสารดี และจะเพิ่มพูนความรู้ทางด้านนี้ของตนให้มากขึ้น โดยการใช้สื่อมวลชน

Choi and Becker (1987) ได้ทำการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับการใช้สื่อ พบว่ามีการศึกษาหลายชิ้นที่ผ่านมา แสดงให้เห็นว่าการศึกษามีผลต่อการเลือกใช้สื่อ กล่าวคือ คนที่มีการศึกษาสูงจะอ่านหนังสือพิมพ์มากกว่าคนที่มีการศึกษาต่ำซึ่งจะเลือกที่จะดูโทรทัศน์ หรือฟังวิทยุมากกว่า

Seare and Freedman (1967) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสารของบุคคล พบว่ากลุ่มตัวแปรที่เกี่ยวกับระดับการศึกษาและระดับชั้นทางสังคม ซึ่งสามารถใช้อาชีพเป็นดัชนีวัดแทนได้ เป็นกลุ่มตัวแปรที่ใช้ในการทำนายพฤติกรรมการเปิดรับสื่อมวลชนที่ดีที่สุด หรืออาจกล่าวได้ว่า ระดับการศึกษาและระดับอาชีพ เป็นตัวแปรที่มีแนวโน้มมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร

การเปิดรับข่าวสารทางการเมืองได้รับความสนใจจากนักวิชาการ และมีการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมกรการเปิดรับข่าวสารทางการเมือง ที่นำไปสู่พฤติกรรมทางการเมืองที่สำคัญ คือ การศึกษาของ Paul F. Lazarsfeld & Friends (1948) การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมกรการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองมวลชน จะมีผลต่อพฤติกรรมทางการเมือง คือ การตัดสินใจ

ใจเลือกตั้งประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกา ซึ่งความเชื่อเดิมที่ให้ความสำคัญต่ออิทธิพลของสื่อมวลชน เช่น วิทย์ โทรทส์น หนังสือพิมพ์ อย่างมาก ซึ่งเป็นแนวคิดทฤษฎีเข็มฉีดยา (Hypodermic Needle Theory) หรือ ทฤษฎีกระสุนปืน (Bullet Theory) แต่ผลการศึกษากลับพบว่าพฤติกรรมทางการเมืองนั้นได้รับอิทธิพลจากการสื่อสารทางอื่นด้วย เช่น การสื่อสารระหว่างบุคคล โดยผ่านผู้นำทางความคิด (Opinion Leader) ทำให้เกิดแนวความคิดทางการเมืองสื่อสารใหม่ นำไปสู่การตั้งทฤษฎีการไหลของข่าวสารสองจังหวะ (Two - Step flow communication) ซึ่งในการศึกษาคั้งต่อมาของ Elihu Katz Paul และ Lazarsfeld (1955) ก็ได้ยืนยันถึงอิทธิพลของการสื่อสารระหว่างบุคคล มีผลสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงความคิด และพฤติกรรมของบุคคลอย่างมาก

Nimmo and Sanders (1981) ชี้ว่าชาวที่เสนอในสื่อมวลชนมีส่วนช่วยเสริมสร้างพฤติกรรมทางการเมือง นอกจากนี้การเปิดรับสื่อมวลชนยังให้เกิดการกระตุ้นให้เกิดการอภิปรายระหว่างบุคคล (Interpersonal Discussions) ในเรื่องการเมืองอีกด้วย

จากการศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสารทางการเมือง ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอนั้น พบว่า การเปิดรับข่าวสารมีความจำเป็นมากสำหรับนำไปประกอบการตัดสินใจเลือกผู้นำทางการเมืองของประชาชนในภาวะวิกฤต นอกจากนี้ระดับความรู้ข่าวสารทางการเมือง ยังน่าจะแตกต่างกันไปตามลักษณะประชาชนที่แตกต่างกัน ดังนั้น ผู้ศึกษาจะได้นำประเด็นดังกล่าวมาใช้ประกอบในการศึกษาคั้งนี้ต่อไป

3. แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะทางประชากรของผู้รับสาร

(Demographic Characteristics of Audience)

โดยทั่วไปผู้รับสารแต่ละคนจะมีลักษณะที่ต่างกันไป โดยเฉพาะลักษณะทางประชากร (Demographic Characteristics) อันได้แก่ อายุ เพศ การศึกษา สถานะทางสังคม และเศรษฐกิจ (ปรมะ สตะเวทิน, 2533)

1. อายุ (Age)

อายุเป็นลักษณะประการหนึ่ง ที่ใช้วิเคราะห์ผู้รับสารซึ่งอายุเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มนุษย์มีความแตกต่างกันในเรื่องความคิดและพฤติกรรม โดยทั่วไปแล้วคนที่มีอายุน้อยมักจะมีความคิดแบบเสรีนิยม ยึดถืออุดมการณ์ ใจร้อน มากกว่าคนที่มีอายุมากที่มักจะมีความคิดแบบอนุรักษนิยม ยึดถือการปฏิบัติ มีความระมัดระวัง และมองโลกในแง่ร้ายกว่าคนที่มีอายุน้อย ซึ่ง

ลักษณะเหล่านี้มีสาเหตุมาจากประสบการณ์ชีวิต ที่ผ่านยุคเช็ญต่างๆ ตลอดจนมีความผูกพันที่ยาวนาน และมีผลประโยชน์ในสังคมมากกว่าคนที่อายุน้อย

ซึ่งลักษณะในการสื่อสารก็ต่างกันไป คนมีอายุน้อยมักจะใช้สื่อมวลชนเพื่อความบันเทิง ในขณะที่คนมีอายุมากมักจะใช้สื่อมวลชนเพื่อหาข่าวสารมากกว่าความบันเทิง

นอกจากนี้อายุยังเป็นตัวกำหนดความแตกต่างในเรื่องความยากง่ายในการชักจูงใจอีกด้วย กล่าวคือคนที่อายุมากขึ้นโอกาสที่คนจะเปลี่ยนใจหรือถูกชักจูงใจจะน้อยลง

2. เพศ (Sex)

จากการวิจัยทางจิตวิทยา แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงและผู้ชายมีความแตกต่างกันอย่างมาก ทั้งในเรื่องความคิด ค่านิยม และทัศนคติ ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมและสังคมกำหนดบทบาทและกิจกรรมของคนทั้งสองเพศไว้ต่างกัน ผู้หญิงมักจะมีจิตใจอ่อนไหวและเจ้าอารมณ์ โอนอ่อนผ่อนตามและเป็นแม่บ้านแม่เรือน และยังพบอีกว่าผู้หญิงจะถูกชักจูงได้ง่ายกว่าผู้ชาย

พฤติกรรมในการเปิดรับสื่อมวลชน เพศหญิงมักใช้เวลาดูโทรทัศน์ และฟังวิทยุมากกว่าผู้ชายโดยนิยมนดูรายการละครในขณะที่เพศชายนิยมนอ่านหนังสือพิมพ์มากกว่า

3. การศึกษา (Education)

การศึกษาหรือความรู้ (Knowledge) เป็นลักษณะอีกประการหนึ่งที่มีอิทธิพลของผู้รับสาร ดังนั้นคนที่ได้รับการศึกษาในระดับต่างๆ ย่อมมีความรู้สึกลึกซึ้ง อุดมการณ์ และความต้องการที่ต่างกันไป คนที่มีการศึกษาสูงหรือมีความรู้ดีจะได้เปรียบในการในการที่จะเป็นผู้รับสารที่ดีเพราะมีความรู้กว้างขวาง เข้าใจมากกว่าไม่เชื่ออะไรง่ายๆ โดยทั่วไปคนที่มีการศึกษาสูงจะใช้สื่อมวลชนมากกว่าคนที่มีการศึกษาต่ำ และคนที่มีการศึกษาสูงจะใช้สื่อที่เป็นประเภทสิ่งพิมพ์มากกว่าสื่อประเภทอื่น

4. สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ (Socio-economic status)

สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ หมายถึง อาชีพ, รายได้, เชื้อชาติ, และชาติพันธุ์ ตลอดจนภูมิหลังของครอบครัว จากการวิจัยพบว่าสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจของผู้รับสารมีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อปฏิกิริยาของผู้รับสารที่มีต่อผู้ส่งสารและสารเพราะว่าคนที่สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจที่ต่างกันจะมีวัฒนธรรม ประสบการณ์ ทัศนคติ ค่านิยม และ เป้าหมายที่ต่างกัน

งานวิจัยของ Shramm and White (1949) ซึ่งศึกษาการเปิดรับสารของผู้รับสารในสังคมอเมริกัน พบว่าผู้ที่มีรายได้สูงมักจะเป็นผู้นิยมเปิดรับสิ่งพิมพ์และนิยายเนื้อหาที่ค่อนข้างหนักไม่ค่อยสนใจเนื้อหาด้านความบันเทิง McNelly and Other (1968) พบว่าคนมีฐานะดีและมีการศึกษาสูงเป็นกลุ่มที่ได้รับข่าวสารที่มีเนื้อหาสาระจากสื่อมวลชนมากที่สุด ผลที่วิจัยในลักษณะนี้ สามารถอธิบายได้เช่นเดียวกับการศึกษาที่ว่า ผู้ที่มีรายได้สูงมักจะเป็นคนที่มีการศึกษาสูงและมีตำแหน่งหน้าที่การงานที่ดี จึงมักถูกผลักดันให้จำเป็นต้องเรียนรู้ หาข้อมูลข่าวสารต่างๆ ให้ทันเหตุการณ์อยู่เสมอ (อ้างใน ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ, 2534)

4. แนวความคิดเกี่ยวกับความรู้ทางการเมือง

ความรู้ (Knowledge) ในที่นี้เป็นการรับรู้เบื้องต้น ซึ่งบุคคลส่วนมากจะได้รับรู้ผ่านประสบการณ์โดยการเรียนรู้จากการตอบสนองต่อสิ่งเร้า (S-R) แล้วจัดระบบเป็นโครงสร้างของความรู้ที่ผสมผสานระหว่างความจำ (ข้อมูล) กับสภาพจิตวิทยาด้วย เหตุนี้ความรู้จึงเป็นความจำที่เลือกสรรซึ่งสอดคล้องกับสภาพจิตใจของตนเอง ความรู้ลึกเป็นกระบวนการภายในอย่างไรก็ตามความรู้ก็อาจส่งผลต่อพฤติกรรมที่แสดงออกของมนุษย์ได้ และผลกระทบที่ผู้รับสารเชิงความรู้ในทฤษฎีการสื่อสารนั้นอาจปรากฏได้จากสาเหตุ 5 ประการคือ

1. การตอบข้อสงสัย (Ambiguity Resolution) การสื่อสารมักจะทำให้เกิดความสับสนให้สมาชิกในสังคม ผู้รับสารมักจะแสวงหาสารสนเทศโดยการอาศัยสื่อทั้งหลายเพื่อตอบข้อสงสัยและความสับสน
2. การสร้างทัศนคติ (Attitude Formation) ผลกระทบเชิงความรู้ต่อการปลูกฝังทัศนคตินั้นส่วนมากนิยมใช้กับสารสนเทศที่เป็นนวัตกรรม เพื่อสร้างทัศนคติให้คนยอมรับนวัตกรรมนั้นๆ (ในฐานะความรู้)
3. การกำหนดวาระ (Agenda setting) เป็นผลกระทบเชิงความรู้ที่สื่อกระจายออกไป เพื่อให้ประชาชนตระหนักและผูกพันประเด็นวาระที่สื่อกำหนดขึ้น หากตรงกับภูมิหลังของปัจเจกชนและค่านิยมของสังคมแล้ว ผู้รับสารก็จะเลือกสารระสนเทศนั้น
4. การพอกพูนระบบความเชื่อ (Expansion of Belief System) การสื่อสารสังคมมักจะกระจายความเชื่อ ค่านิยม และอุดมการณ์ด้านต่างๆ ไปสู่ประชาชน จึงทำให้ผู้รับสารจะทราบระบบความเชื่อ ที่หลากหลายและลึกซึ้งไว้ในความเชื่อของตนเองมากขึ้นไปเรื่อยๆ

การรู้แจ้งต่อค่านิยม (Value Clarification) ความขัดแย้งในเรื่องค่านิยม และอุดมการณ์ เป็นภาวะของสังคม สื่อมวลชนที่นำเสนอข้อเท็จจริงในประเด็นเหล่านี้ย่อมทำให้ประชาชนผู้รับสารเข้าใจถึงค่านิยมเหล่านั้นแจ่มชัดขึ้นด้วย

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความรู้ดังกล่าว ทำให้สามารถทราบถึงความรู้ที่ก่อให้เกิดทัศนคติที่มีต่อการเมือง ตลอดจนพฤติกรรมการตัดสินใจในการเลือกผู้นำทางการเมืองของประชาชนในภาวะวิกฤตได้

5. แนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติ (Concept of Attitude)

ความหมายของ "ทัศนคติ"

คำว่า "ทัศนคติ" ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายประการ เช่น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2525 : 389) ให้ความหมายของคำว่า ทัศนคติ ว่าหมายถึง แนวความคิด ทัศนคติมาจากรากศัพท์ภาษาละตินว่า "aptus" แปลว่า โน้มเอียง เหมาะสมนำมาใช้ในความหมายของ ทัศนคติ หมายถึง ท่าทีที่แสดงออกมาของบุคคล ซึ่งบ่งถึงสภาพของจิตใจได้แก่ ความรู้สึกหรืออารมณ์ที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Gordon W. Allport , 1967 :3)

ประจวบ อินฮอด กล่าวว่า "ทัศนคติ" หมายถึง ท่าทีที่คนเรามีต่อกรณีใดกรณีหนึ่ง หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นความรู้สึกภายในของแต่ละบุคคล การที่จะทราบทัศนคติของผู้ใดผู้หนึ่งต้องสังเกตหรือดูพฤติกรรมที่ผู้นั้นแสดงออกมาในรูปของ การเขียน การพูด การแสดงท่าที กริยา สีหน้า น้ำเสียง การประพฤติปฏิบัติ ซึ่งเป็นความหมายของคำว่า ทัศนคติ ซึ่งถูกบัญญัติไว้ในศัพท์การประชาสัมพันธ์

ดร. เสรี วงษ์มณฑา กล่าวว่า "ทัศนคติ" คือ ความพร้อมที่จะประพฤติปฏิบัติ ประกอบไปด้วยความรู้ ความรู้สึก และแนวโน้มของพฤติกรรม

Cyrus Mayshark and E. Richardson กล่าวว่า "ทัศนคติ" หมายถึง ระดับความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับภาวะจิตใจของบุคคลที่มีต่อวัตถุ เป็นศักยภาพของพฤติกรรมหรือส่วนที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมทางบวกหรือทางลบต่อสถานการณ์ บุคคลหรือวัตถุทัศนคติเป็นแรงที่มีอยู่ภายในวัดได้จากปฏิกิริยาต่อตัวกระตุ้น ทัศนคติเป็นสิ่งที่เกิดจากจิตใจที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และจะแสดงออกทางกาย

Gordon W. Allport (1967) "ทัศนคติ" หมายถึง ภาวะทางจิตซึ่งทำให้บุคคลพร้อมที่จะโต้ตอบต่อสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากประสบการณ์ และเป็นตัวกำหนดทิศทางที่แต่ละบุคคลจะตอบสนองต่อสิ่งของและเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง

Norman L. Man (1971) "ทัศนคติ" คือ ความรู้สึกและความคิดเห็นของบุคคลที่มีต่อสิ่งของ บุคคล สถานการณ์ สถาบัน และข้อเสนอดู ๆ ในทางที่ยอมรับหรือปฏิเสธ ซึ่งมีผลทำให้บุคคลพร้อมที่จะแสดงปฏิกิริยาตอบสนองด้วยพฤติกรรมอย่างเดียวกันตลอด

Secord. And Beckman (1964) ให้ความหมายของทัศนคติว่าเป็น "ความรู้สึก (Affective) ความนึกคิด (Cognitive) และพฤติกรรม (Behavior) ของแต่ละบุคคลต่อสภาพแวดล้อม"

Rokeach (1970) ให้ความหมายทัศนคติว่า เป็นการผสมผสานหรือจัดระเบียบของความเชื่อที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง ผลรวมของความเชื่อนี้จะเป็นตัวกำหนดแนวโน้มของบุคคลในการที่จะมีปฏิกิริยาตอบสนองในลักษณะที่ชอบหรือไม่ชอบ

Fishbein (1967) ได้ให้คำจำกัดความของทัศนคติว่า ทัศนคติ คือ ความโน้มเอียงซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ที่จะแสดงต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในทางสนับสนุนหรือไม่สนับสนุน ทัศนคติเกิดขึ้นก่อนพฤติกรรม และทัศนคติเป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมของบุคคล

Newcomb (1954) ได้อธิบายว่า ทัศนคติเป็นความโน้มเอียงของจิตใจที่มีต่อประสบการณ์ที่ได้รับ อาจเป็นความพึงพอใจ หรือไม่พึงพอใจ เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย หรือรู้สึกเฉย ๆ ไม่ชอบไม่เกลียด

Carter V. Good (1973) กล่าวว่า ทัศนคติ คือ ความพร้อมที่จะแสดงออกในลักษณะใดลักษณะหนึ่งที่จะเป็นการสนับสนุนหรือต่อต้านสถานการณ์บางอย่างบุคคลหรือสิ่งใด ๆ

โสภา ชูพิกุลชัย (2522) กล่าวว่า "ทัศนคติเป็นการรวมความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ความดีใจและความจริง" ซึ่งได้แก่ ความรู้ต่าง ๆ รวมทั้งความรู้สึก ซึ่งเป็นการประเมินค่าทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่งทั้งหมดจะเกี่ยวพันกัน ซึ่งมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดพฤติกรรมขึ้น

ทัศนคติมิได้มีมาแต่กำเนิด แต่เป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ประสบการณ์การเรียนรู้แบบ พยอมน วงศ์สารศรี (2526) กล่าวว่า ทัศนคติ เป็นสภาพทางจิตใจที่มีอิทธิพลต่อการคิด การกระตุ้นให้เกิดการกระทำ ทัศนคติ สามารถเปลี่ยนแปลงได้ถ้าสภาพแวดล้อมหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ เปลี่ยนแปลง หรือได้รับข้อมูลใหม่ โดยทั่วไปเชื่อกันว่า ทัศนคติมีผลต่อการปฏิบัติของบุคคล

จาร์เนน แกลโกสค (2529) กล่าวว่า "ทัศนคติ" คือ ความโน้มเอียงในการประเมินสัญลักษณ์ วัตถุ หรือแง่มุมใดแง่มุมหนึ่งของโลกในลักษณะที่เราชอบหรือไม่ชอบ ทัศนคติเป็นสิ่งที่ครอบคลุมถึงความรู้และความรู้สึก อารมณ์ทัศนคติในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความรู้ หมายถึงส่วนที่ได้รับอิทธิพลจากเหตุผล และ ความรู้ตามที่เป็นจริง และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับลักษณะการแสดงออก การมีปฏิริยาตอบกลับตลอดจนการประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ ซึ่งทัศนคติอาจจะสะท้อนให้เห็นในรูปแบบพฤติกรรม เช่น การแสดงออกโดยการกล่าวให้ความเห็นเกี่ยวกับสิ่งหนึ่งสิ่งใด เพราะเหตุใดเราจึงชอบหรือไม่ชอบสิ่งเหล่านั้น เป็นต้น

ทัศนคติ เป็นดัชนีชี้ว่า บุคคลนั้นคิดและรู้สึกอย่างไรกับคนรอบข้าง วัตถุหรือสิ่งแวดล้อมตลอดจนสถานการณ์ต่างๆ โดยทัศนคตินั้นมีรากฐานมาจากความเชื่อที่อาจส่งผลถึงพฤติกรรมในอนาคตได้ ทัศนคติจึงเป็นเพียงความพร้อมที่จะตอบสนองต่อสิ่งเร้า และเป็นมิติของการประเมิน เพื่อแสดงว่าชอบหรือไม่ชอบต่อประเด็นหนึ่ง ๆ ซึ่งถือเป็นการสื่อสารภายในบุคคล (Interpersonal communication) ที่เป็นผลกระทบมาจากการรับสาร อันจะส่งผลถึงพฤติกรรมต่อไป (สุรพงษ์ ไสธนะเสถียร , 2533)

โดยสรุป "ทัศนคติ" ในงานวิจัยนี้เป็นเรื่องของจิตใจ ความเชื่อ ท่าที ความรู้สึกนึกคิด และความโน้มเอียงของบุคคลที่มีต่อข้อมูลข่าวสารเรื่องการเมืองที่ได้รับมา ซึ่งเป็นไปได้ทั้งเชิงบวกและเชิงลบ ทัศนคติมีผลให้มีการแสดงพฤติกรรมออกมา จะเห็นได้ว่าทัศนคติประกอบด้วยความคิดที่มีผลต่ออารมณ์และความรู้สึกนั้น ออกมาโดยทางพฤติกรรม ดังที่ Garder Linzay and Elliot Arson (1969) เชื่อว่าทัศนคติเป็นพลังสำคัญที่ทำให้คนเราแสดงพฤติกรรมออกมา

องค์ประกอบของทัศนคติ

Zimbardo and Ebbesen (1970) กล่าวถึงองค์ประกอบของทัศนคติไว้ 3 ประการ

1. องค์ประกอบด้านความรู้ ความนึกคิด (The Cognitive Component) เป็นส่วนที่เป็นความเชื่อของบุคคลเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ทั่วไปทั้งสิ่งที่ชอบและไม่ชอบ หากบุคคลมี

ความรู้หรือมีความคิดว่าสิ่งใดดี ก็มักจะมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งนั้น หากมีความรู้มาก่อนว่า สิ่งใดไม่ดี ก็จะมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อสิ่งนั้น

2. องค์ประกอบด้านความรู้สึก (The Affective Component) เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับ อารมณ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ ซึ่งมีผลแตกต่างกันไปตามบุคลิกภาพของคนนั้น เป็น ลักษณะที่เป็นค่านิยมของแต่ละบุคคล
3. องค์ประกอบด้านพฤติกรรม (The Behavior Component) คือการแสดงออกของ บุคคลต่อสิ่งหนึ่ง หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ซึ่งเป็นผลมาจากองค์ประกอบด้านความรู้ ความคิด และความรู้สึก

การเกิดทัศนคติ (Attitude Formation)

ทัศนคติเกิดจากการเรียนรู้ (Learning) รับรู้ (Perception) จากแหล่งทัศนคติ (Source of Attitude) ต่าง ๆ ที่มีอยู่มากมาย และที่ทำให้คนเกิดทัศนคติที่สำคัญคือ

1. ประสบการณ์เฉพาะอย่าง (Specific Experience) เมื่อบุคคลมีประสบการณ์เฉพาะ อย่างไม่ดีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งทางที่ดีหรือไม่ดีจะทำให้เกิดทัศนคติต่อสิ่งนั้นไปตามทิศทางที่ เคยมีประสบการณ์มาก่อน
2. การติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น (Communication With others) จะทำให้เกิดทัศนคติ จากการรับรู้ข่าวสารต่าง ๆ จากผู้อื่นได้เช่น พนักงานที่ได้ติดต่อหรือสัมมนากับเจ้าหน้าที่ของโรงงานจะเกิดทัศนคติต่อการกระทำต่างๆ ตามที่เคยรู้มา
3. สิ่งที่เป็นแบบอย่าง (Models) การเลียนแบบผู้อื่น ทำให้เกิดทัศนคติขึ้นได้ เช่น เด็กที่ เคารพเชื่อฟังพ่อแม่ จะเลียนแบบแสดงท่าทางในการชอบหรือไม่ชอบต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ตามมาด้วย อาจจะเป็นเลียนแบบผู้นำความคิด นักแสดง ผ่านสื่อต่าง ๆ ก็ได้
4. ความเกี่ยวข้องกับสถาบัน(Institutional Factors) ทัศนคติบางอย่าง เกิดขึ้นเนื่องจาก ความเกี่ยวข้องกับสถาบัน เช่น โรงเรียน วัด หน่วยงานที่สังกัด

เมื่อพิจารณาจากแหล่งที่มาของทัศนคติดังกล่าวแล้ว จะเห็นว่าองค์ประกอบสำคัญ ที่เป็นตัวเชื่อมโยงให้เกิดทัศนคติต่อสิ่งต่าง ๆ ก็คือ การติดต่อสื่อสาร ทั้งนี้เพราะไม่ว่าทัศนคติจะ เกิดจากประสบการณ์เฉพาะอย่าง สิ่งที่เป็นแบบอย่างหรือเกี่ยวข้องกับสถาบันก็จะต้องมีการสื่อสารแรกอยู่ จึงอาจกล่าวได้ว่าการสื่อสารเป็นกิจกรรมที่สำคัญอย่างมาก ที่มีผลทำให้การเกิด ทัศนคติต่อสิ่งต่างๆ

การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ

การเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งของมนุษย์นั้น มีกระบวนการเปลี่ยนแปลงอยู่ 3 ระดับ คือ (จุมพล รอดคำดี , 2532)

1. การเปลี่ยนแปลงความคิด สิ่งที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ จะมาจากข้อมูลข่าวสารใหม่ ซึ่งอาจมาจากสื่อมวลชนและบุคคลอื่น ๆ
2. การเปลี่ยนความรู้สึก การเปลี่ยนในระดับนี้จะมาจากประสบการณ์ หรือความประทับใจ หรือสิ่งทำให้เกิดความสะเทือนใจ
3. การเปลี่ยนพฤติกรรม เป็นการเปลี่ยนแปลงวิธีการดำเนินในสังคม ซึ่งไปมีผลต่อบุคคล ทำให้ต้องปรับพฤติกรรมเดิมเสียใหม่

ส่วนปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทัศนคตินั้นประกอบด้วย

1. การติดต่อสื่อสาร วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร และหนังสือ เป็นสื่อสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ
2. การติดต่ออย่างใกล้ชิด ความใกล้ชิดทำให้คนได้เรียนรู้สภาพที่แท้จริงของแต่ละฝ่าย ความเข้าใจผิดจะหายไป
3. อิทธิพลส่วนบุคคลนี้เกิดจากอัตลักษณ์ บุคลิกภาพ และคุณสมบัติทางจิตใจที่แสดงออกมาทางกายกรรม และวจีกรรม บุคคลผู้เปรียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่ดีดังกล่าวนี้ย่อมมีอิทธิพลเหนือทัศนคติของคนอื่นได้ง่าย
4. การตัดสินใจของกลุ่ม ถ้าหากว่ากลุ่มชนได้ตัดสินใจไปในเรื่องใด ทัศนคติของคนในกลุ่มย่อมคล้อยไปตามนั้น

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว มีส่วนเกี่ยวข้องกันโดยตรง ถ้าความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมถูกกระทบ ไม่ว่าจะในระดับใดก็ตาม จะมีผลต่อการเปลี่ยนทัศนคติทั้งสิ้น นอกจากนี้องค์ประกอบต่าง ๆ ในกระบวนการสื่อสาร เช่น คุณสมบัติของผู้ส่งสารและผู้รับสารลักษณะของข่าวสาร ตลอดจนช่องทางในการสื่อสาร ล้วนแล้วแต่มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้ทั้งสิ้น

จากแนวคิดที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมด จะทำให้เราทราบถึงการเกิดการเปลี่ยนแปลง ทัศนคติ ทราบว่าทัศนคติสามารถส่งผลให้เกิดพฤติกรรมได้ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้เราจะทราบว่า ประชาชนมีทัศนคติต่อการเมืองไทยในปัจจุบันอย่างไร และส่งผลให้เกิดการตัดสินใจในการเลือกผู้นำทางการเมืองในภาวะวิกฤตอย่างไร

6. ทฤษฎีการตัดสินใจ (Decision Making)

การตัดสินใจเป็นกระบวนการที่มนุษย์ปฏิบัติอยู่ในกิจกรรมจะโดยรู้ตัว หรือไม่ก็ตามจนมีความรู้สึกว่าเป็นเรื่องธรรมดาที่ทุกคนที่ต้องการตัดสินใจ การตัดสินใจดูเหมือนว่าเป็นหัวใจของการปฏิบัติการทุกๆเรื่อง ทุกๆกรณี นอกเหนือไปจากหลักการตัดสินใจโดยทั่วไป ยังมีเหตุผลส่วนตัวอารมณ์ความรักใคร่ชอบพอคความเชื่อตลอดจนกระบวนการทางสมองและกระบวนการทางจิตใจอื่นๆก็มีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจตลอดเวลา ซึ่งจะนำเสนอต่อไป

ธรรมชาติของการตัดสินใจ (Nature of Decision Making)

การตัดสินใจเป็นกระบวนการเลือกในระหว่างทางเลือกต่างๆภายในกระบวนการเลือกทางเลือกต่าง ๆ นั้นก็มีสิ่งๆที่เข้ามาเกี่ยวข้องบางประการเป็นต้นว่า Chester I. Bernard (1938) ได้กล่าวถึงกระบวนการตัดสินใจว่าเป็นเทคนิควิธีที่จะลดจำนวนทางเลือกการเลือกลงมานั้นก็หมายถึงว่าทางเลือกทางเลือกใดทางเลือกหนึ่งขึ้นมาตนเองซึ่งในกระบวนการดังกล่าวนี้ Herbert A. Simon (1960) ก็ให้ความเห็นว่ามิมีระดับขั้นตอนความสำคัญอยู่หลายประการ คือ

ประการแรก เป็นกิจกรรมทางด้านเซาวิปัญญา (intelligence activity) หมายถึง การแสวงหาข้อมูล ข่าวสาร สภาพการณ์ต่างๆเพื่อที่จะใช้ในการตัดสินใจ

ประการที่สอง เป็นกิจกรรมออกแบบ (design activity) หมายถึงว่า เป็นการสร้าง พัฒนา วิเคราะห์ แนวทางต่างๆที่น่าจะนำไปปฏิบัติได้

ประการสุดท้ายคือกิจกรรมคัดเลือก (choice activity) หมายถึง การเลือกทางเลือกอันเหมาะสมที่น่าไปปฏิบัติได้จริง

ในขั้นตอนทั้ง 3 ประการนี้เองที่สะท้อนให้เห็นถึงธรรมชาติที่สำคัญของการตัดสินใจว่าเป็นกระบวนการตามลำดับขั้นในอันที่จะเลือกทางเลือกใด ทางหนึ่งออกมาสำหรับในการใช้ในการปฏิบัติดังนั้นหลักการตัดสินใจนั้นมิได้สิ้นสุดที่การเลือกแต่ว่าจะไปสิ้นสุดที่การปฏิบัติตนเอง (Newman, Summer and Kirby, 1972)

ขั้นตอนของการตัดสินใจ (Step in Decision Making)

ธรรมชาติของการตัดสินใจนั้น ตามความหมายของ Herbert A. Simon เป็นลำดับขั้นตอน 3 ประการในอันที่จะเลือกทางใดทางหนึ่งขึ้นมาและก็ในความเข้าใจทั่วๆไปก็มักจะคิดว่าลำดับขั้นตอนนี้เองที่เป็นเรื่องราวของการตัดสินใจ แล้วก็อาจจะคิดต่อไปอีกว่าไม่ว่าจะตัดสินใจเรื่องอะไรจะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตามผู้ที่ทำการตัดสินใจซึ่งต้องผ่านขั้นตอนต่างๆของการตัดสินใจจากกระบวนการขั้นตอนซึ่ง Simon เสนอว่ามี 3 ประการนั้น ก็ดูเหมือนว่าเป็นแนวความคิดที่มีมาตั้งแต่สมัยของ Frederic W. Taylor เกี่ยวกับเรื่องการจัดการตามแนววิทยาศาสตร์ (Scientific Management) ว่าจริงๆแล้วขั้นตอนที่ Taylor เสนอออกมานั้นเป็นขั้นตอนการแก้ปัญหา (Problem solving) ซึ่งแน่นอนว่ากระบวนการตัดสินใจจะใช้กระบวนการขั้นตอนในการแก้ปัญหาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ โดยปกติแล้วขั้นตอนต่างๆนั้น อาจแบ่งออกมาได้อย่างน้อยที่สุด 4-5 ขั้น ทั้งนี้สุดแล้วแต่ผู้แบ่งขั้นตอนเหล่านั้นว่าจะแบ่งได้มากน้อยประการใด เพราะบางกรณีอาจแบ่งได้ถึง 8-9 ขั้นตอนก็เป็นไปได้ แต่ขั้นตอนเบื้องต้นก็เป็นไปตามที่ Simon ได้เสนออยู่ที่ ขั้นตอน 3 ขั้นนั่นเอง

1. การแยกแยะตัวปัญหา (Problem Identification)

ในประการแรกอาจเรียกได้ว่า การค้นหาข้อเท็จจริงในตัวปัญหาออกมาให้ได้ตามแนวคิด ของ Taylor กล่าวว่าการแก้ปัญหานั้นซึ่งดูเหมือนว่าในคติอย่างไทยๆเราก็มีความคิดเหมือนกันอย่างที่ว่า เมื่อเราได้รู้ตัวปัญหาที่แท้จริงก็เท่ากับ เราแก้ปัญหาได้ครึ่งหนึ่งแล้วซึ่งหมายความว่าในหลายกรณีที่ผู้แก้ปัญหาไม่ทราบถึงตัวปัญหาที่แน่นอนเพราะฉะนั้นก็อาจดำเนินการแก้ปัญหาทุกอย่างโดยไม่ทราบถึงปัญหาที่แท้จริงก็เป็นได้

ในขั้นตอนแรกของการตัดสินใจนั้น จึงเป็นเรื่องของการสร้างความแน่ใจ มั่นใจ โดยการค้นหาทำความเข้าใจกับตัวปัญหาที่แท้จริง ที่เรากล่าวว่าเป็นเรื่องของการแยกแยะตัวปัญหาออกมาแน่ชัดหรือตัวปัญหาที่แน่นอนที่แท้จริงนั้นก็เพราะเหตุว่ากระบวนการตัดสินใจจะเริ่มต้นตามขั้นตอนแรก เมื่อผู้ทำการตัดสินใจมีความรู้สึกว่าได้เกิดปัญหาขึ้นมาอันนี้เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในของผู้ทำการตัดสินใจว่าได้มีปรากฏการณ์บางสิ่งบางอย่าง มิได้เป็นไปตามที่คาดคิด หมายถึงได้มีตัวปัญหาเหล่านั้นแต่ความตั้งใจที่แท้จริงเป็นเรื่องของการวิเคราะห์ ซึ่งตามแนวคิดข้อเสนอของ Charles H. Kepner and B Tregoe (1965) ก็ได้เสนอว่าการตัดสินใจอยู่ที่การแยกแยะตัวปัญหาที่แท้จริงออกมาให้ได้เท่านั้นเอง

2. การหาข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับตัวปัญหานั้น (Information Search)

ในขั้นตอนที่ของขั้นตอนการตัดสินใจ ก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับตัวปัญหา ซึ่งตรงกับกิจกรรมที่ Simon เสนอว่าเป็นกิจกรรมทางด้านเซาร์ปัญญา คือในปัญหาต่าง ๆ นั้นเราทราบได้แน่นอนว่าการที่เกิดปัญหาใดๆ ขึ้นมาต้องมีสาเหตุ เพราะฉะนั้นการหาข่าวสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องของกับปัญหานั้นคือการสิ่งที่เป็นสาเหตุซึ่งอาจจะไม่ใช่สาเหตุโดยตรงก็เป็นได้ความสามารถที่จะหาข่าวสารที่ครอบคลุมมากที่สุดหรือที่กล่าวว่าเป็นข่าวสารที่สมบูรณ์ (complete information) นั้นอาจเป็นไปได้แต่ข้อเสนอนี้ในขั้นตอนการตัดสินใจประการที่สองนี้เป็นเรื่องของการเสาะหาตัวข่าวสารควรจะเป็นไปตามแนวความคิดที่ ข่าวสารที่สรรหานั้นจำเป็นจะต้องมีความเกี่ยวข้องกับตัวปัญหา ตลอดจนมีความเพียงพอในการแก้ปัญหานั้น (relevant necessary and sufficient information) ซึ่งการเสาะแสวงหาที่ทำได้ในปัจจุบันนี้อาจทำได้ละเอียดลึกซึ้งขึ้นด้วยความช่วยเหลือจักรกลบางชนิดที่มีความรวดเร็วและสามารถที่จะดำเนินการการข้อมูลค้นหาข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับปัญหาได้ถูกต้องแน่นอนมากยิ่งขึ้น

3. การประเมินค่าข่าวสาร (Evaluation of Information)

ในบรรดาข่าวสารที่เสาะแสวงหานั้น เราต้องยอมรับความจริงประการหนึ่งว่ามิได้หมายความว่าข่าวสารทุกชนิดที่หามาได้นั้นจะเกี่ยวข้องกับปัญหาและมีคุณค่ากับตัวปัญหาเสมอไปทั้งๆ ที่ขณะทำการเสาะหา ก็ได้ตั้งใจเช่นกัน เพราะฉะนั้นก็จำเป็นต้องมีการประเมินค่าดูว่าข่าวสารที่ได้มานั้นถูกต้องเหมาะสม เพียงพอตรงกับเวลาและสามารถจะนำไปวิเคราะห์ปัญหาได้หรือไม่ ซึ่งจะมีการเสาะหาข่าวสารเพิ่มเติมที่หลังจากการประเมินค่าข่าวสารว่าไม่เพียงพอหรือไม่เกี่ยวข้องเท่าที่ควรหรือจำเป็นต้องตัดข่าวสารบางอย่างออกไปถ้าเห็นว่าไม่เกี่ยวข้องกับตัวปัญหาที่จะทำการแก้ปัญหานั้นหรือตัดสินใจ

4. การกำหนดทางเลือก (Listing of Alternative)

ในขั้นนี้เองโดยทั่วไปมักจะเห็นว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญมากของการตัดสินใจคือการกำหนดทางเลือกมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ แต่เราได้กล่าวแล้วว่า ในกระบวนการตัดสินใจตามขั้นตอนนั้นการกำหนดทางเลือกได้นั้นเป็นการที่พยายามจะครอบคลุมวิถีทางที่จะแก้ปัญหานั้นได้หลายวิถีทางที่จะเลือกที่จะแก้ปัญหานั้นได้ครอบคลุมและเหมาะสมอย่างแท้จริงได้ แต่ก็จำเป็นต้องยอมรับความจริงว่าในบรรดาทางเลือกที่กำหนดออกมานั้นจะยังไม่สมบูรณ์นั้นเองในการกำหนดทางเลือกหลายๆ ทางนั้นทางเลือกทุกทางอาจจะช่วยแก้ปัญหานั้นแต่อาจจะมีความเหมาะสมในหลายๆ ระดับด้วยกันคือทางเลือกแต่ละทางอาจช่วยอาจช่วยแก้ปัญหานั้นได้ถูกต้องในระดับที่ต่างๆ

กันเพราะฉะนั้นความจำเป็นอย่างหนึ่งก็คือ การกำหนดทางเลือกที่มีลำดับความสำคัญของการแก้ปัญหาเพื่อที่จะสรุปในการที่จะเลือกในขั้นต่อไป

5. การเลือกทางเลือก (Selection of Aternative)

เมื่อได้กำหนดทางเลือกต่างๆออกมาแล้วพร้อมทั้งกำหนดลำดับความสำคัญและความเหมาะสมในการแก้ปัญหาแล้ว ขั้นต่อไปคือการเลือกทางเลือกที่จะปฏิบัติการต่อไป (selection of course of action) และขั้นนี้เองเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นขั้นตอนการตัดสินใจอย่างแท้จริง แต่ความจริงแล้วขั้นนี้เองเป็นเพียงอีกขั้นหนึ่งในขั้นตอนของการตัดสินใจซึ่งยังไม่สามารถกล่าวได้ว่ายังไม่สมบูรณ์ตามที่ตั้งใจ เพราะว่ายังมีขั้นตอนอีกขั้นตอนหนึ่งซึ่งอย่างน้อยเป็นขั้นตอนที่จะสร้างความสมบูรณ์ให้กับการตัดสินใจ

6. การปฏิบัติการตามการตัดสินใจ (Implement of Decision)

เมื่อทางเลือกได้ถูกเลือกขึ้นมาแล้ว ก็เป็นการปฏิบัติตามผลของการตัดสินใจ หรือทางเลือกนั้นเราจะทราบได้ว่าการตัดสินใจนั้นถูกต้องเหมาะสมเพียงใดหรือไม่ ก็ขึ้นอยู่กับผลของการตัดสินใจนั้นหมายถึงว่าสามารถที่จะแก้ปัญหาที่ได้แยกแยะออกมาตามลำดับขั้นตอนแรกได้หรือไม่ซึ่งในกรณีที่มีการสอดแทรกขั้นตอนออกมาว่าเมื่อเริ่มปฏิบัติการตามผลของการตัดสินใจนั้นแล้วจะมีวิธีการประเมินผลของการตัดสินใจได้อย่างไร ในการตรวจสอบผลของการตัดสินใจที่ได้ถูกปฏิบัติว่าเหมาะสมกับการแก้ปัญหาที่ต้องการจะแก้หรือไม่

อย่างไรก็ตาม ทั้งหมดนั้นเป็นขั้นตอนของการตัดสินใจที่จำเป็นต้องมีดังที่กล่าวไว้แล้วว่าจะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตามเพื่อที่ว่าจะได้ดำเนินการตั้งแต่เกิดความรู้สึกในตัวปัญหาตลอดจนการปฏิบัติการแก้ปัญหานั้นตามผลของการตัดสินใจ คือการเลือกทางเลือกนั่นเอง และในหลายๆกรณีอาจจะมีการแบ่งขั้นตอนละเอียดย่อยไปมากกว่านี้ก็เป็นได้ (Alex and Wilson. 1967, Moore and Thomas. 1976)

จากแนวคิดที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดทำให้ทราบขั้นตอนการตัดสินใจในการเลือกผู้นำทางการเมืองของประชาชนในภาวะวิกฤตว่ามีขั้นตอนในการตัดสินใจอย่างไร

7. แนวคิดเกี่ยวกับภาวะวิกฤต/วิกฤตการณ์

Karl A. Slaikeu (1984) กล่าวถึงลักษณะที่บ่งบอกถึงสถานที่อยู่ในภาวะวิกฤติว่ามีองค์ประกอบดังนี้

1. เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างปัจจุบันทันด่วน ทันทีทันใด แตกต่างจากสถานการณ์ที่ดำเนินอยู่ตามปกติ
2. เป็นเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดมาก่อน แม้อาจจะมีการคาดการณ์ หรือเตรียมสำหรับเหตุการณ์วิกฤตไว้บ้าง แต่คนส่วนใหญ่มักคิดว่าน่าจะเกิดกับคนอื่นมากกว่า คงไม่เกิดกับตัวเอง
3. เป็นเหตุการณ์ที่มีลักษณะฉุกเฉิน มีผลกระทบกระเทือนทั้งทางร่างกายและจิตใจ จำเป็นต้องมีการเยียวยาแก้ไข อย่างเป็นขั้นตอน
4. เป็นเหตุการณ์ที่มีผลกระทบกระเทือนต่อประชาชน
5. เป็นเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดอันตรายและส่งผลกระทบกระเทือนในระดับสูงหรือต่ำได้
6. เป็นภาวะที่ผิดหวังรุนแรงชั่วขณะ และไม่สามารถจัดระเบียบใดๆได้

James A. Robinson (1968) อธิบายความหมายของวิกฤตการณ์ว่า วิกฤตการณ์เป็นคำที่มีความหมายคล้ายกับคำว่า ตึงเครียด (Stress) ความตื่นตระหนก (Panic) ความหายนะ (Disaster) และความรุนแรง (Violence)

ทั้งนี้ Robinson ได้อ้างถึงวิจัยของ Wiener & Kahn ซึ่งมีการอธิบายความหมายของคำว่าวิกฤตการณ์ ว่ามี 12 มิติดังนี้

1. โดยทั่วไปแล้ววิกฤตการณ์คือห้วงเวลาหัวต่อของเหตุการณ์หรือการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง
2. วิกฤตการณ์คือสถานการณ์ซึ่งบุคคลที่มีส่วนร่วมมีความต้องการในระดับสูง ที่จะปฏิบัติกรอย่างใดอย่างหนึ่ง
3. วิกฤตการณ์คุกคามต่อเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของผู้เกี่ยวข้อง
4. วิกฤตการณ์เป็นเหตุการณ์ที่จะเกิดผลตามมาซึ่งกำหนดอนาคตของผู้ที่เกี่ยวข้อง
5. วิกฤตการณ์ประกอบด้วยจุดบรรจบของเหตุการณ์ซึ่งมีผลต่อการกำหนดสถานการณ์ใหม่
6. วิกฤตการณ์สร้างไม่แน่ใจในการควบคุมสถานการณ์และการกำหนดทางเลือกต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

7. วิกฤตการณ์ลดความสามารถที่จะควบคุมเหตุการณ์และเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น
8. วิกฤตการณ์ทำให้เกิดภาวะฉุกเฉิน ซึ่งมักจะสร้างความฉุกเฉินและความวิตกกังวลให้แก่ผู้ที่มีส่วนร่วม
9. วิกฤตการณ์เป็นสถานการณ์ที่ผู้ที่มีส่วนร่วมในเหตุการณ์เกิดความรู้สึกขาดข่าวสารอย่างผิดปกติ
10. วิกฤตการณ์เพิ่มความกดดันด้านเวลาแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง
11. วิกฤตการณ์ถูกกำหนดโดยความเปลี่ยนแปลงของสัมพันธภาพระหว่างผู้ที่มีส่วนร่วม
12. วิกฤตการณ์เพิ่มความตึงเครียดระหว่างผู้ที่มีส่วนร่วมในเหตุการณ์

เมื่อใดก็ตามที่เกิดวิกฤตการณ์ขึ้นจะก่อให้เกิดสภาพต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. เกิดความตื่นตระหนกของผู้คนในระดับต่าง ๆ ได้แก่ ความตื่นตระหนกในระดับรุนแรง ระดับปานกลาง และระดับต่ำ

- ความตื่นตระหนกในระดับรุนแรง คือสภาพความตื่นตกใจ หรือความตึงเครียดอย่างรุนแรงเกิดจากสภาพสังคมเกิดความหายนะ หรือความเสียหายที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ หรือจากการกระทำของคนในสังคมนั้น เช่น น้ำท่วม อัคคีภัย แผ่นดินไหว สงคราม การปฏิวัติ การจลาจล เป็นต้น ซึ่งสภาพเช่นนี้ทำให้ประชาชนเกิดความเครียดและเกิดความต้องการข่าวสารมาก ทั้งข่าวสารที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เมื่อมีความต้องการข่าวสารมากความสามารถในการกลั่นกรองข่าวสารย่อมมีน้อย เนื่องจากความเร็วของการกระจายข่าวสารมีมาก ส่งผลทำให้การแสดงออกทางอารมณ์ต่อเหตุการณ์ที่ประสบร่วมกัน
- ความตื่นตระหนกระดับปานกลาง คือ สภาพความตื่นตระหนกที่เกิดขึ้นจากเงื่อนไขบางอย่างที่เกิดขึ้นจากการแก้ไขปัญหา เช่น ปัญหาทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม การตัดสินใจของรัฐบาลที่มีผลต่อประชาชน หรือการประสพภัยธรรมชาติ การจลาจล ความวุ่นวายทางสังคม ที่เกิดในระดับความรุนแรงน้อยกว่าในระดับแรก สภาพความตื่นตระหนกที่เกิดขึ้นมีผลต่อการรับรู้ข่าวสาร ความต้องการข่าวสาร และการกลั่นกรองข่าวสารในระดับปานกลาง
- ความตื่นตระหนกระดับต่ำ คือ สภาพความตื่นตกใจเล็กน้อยเป็นความตึงเครียดที่เกิดขึ้นตามปกติของการดำรงชีวิตในสังคมเช่น การทำงาน หรือความวุ่นวายเล็ก ๆ น้อยในชีวิตประจำวัน สภาพเช่นนี้ส่งผลต่อการรับข่าวสาร ความต้องการข่าวสารและการแพร่กระจายของข่าวสารในระดับต่ำ โดยเฉพาะข่าวลือมีการแพร่กระจายน้อย เป็นแค่การเสริมข่าวสารที่เป็นการบางเรื่องเท่านั้น

2. สภาวะการสูญเสีย ได้แก่ ความโศกเศร้า ความทุกข์ทรมาน ผู้ประสบภาวะวิกฤตทุกคนคือ ผู้ที่ประสบภาวะการสูญเสียด้านต่าง ๆ ทั้งทางกายและใจ ซึ่ง George L Engel (1964) ได้แบ่งระยะของความเศร้าโศกซึ่งเกิดจากความสูญเสียไว้ 3 ระยะได้แก่

- 2.1 ระยะตื่นตระหนกและไม่เชื่อ เป็นระยะที่ผู้ประสบความสูญเสียพยายามลดความตกใจด้วยการปฏิเสธ การแสวงเพื่อปกปิด
- 2.2 ระยะรับรู้การสูญเสียผู้ที่รับรู้การสูญเสียจะแสดงปฏิกิริยาต่อต้านการสูญเสียออกมาในหลายรูปแบบ เช่น ไม่พอใจ โกรธ ก้าวร้าว
- 2.3 ระยะปรับตัวคืนสภาวะปกติ เป็นการยอมรับความสูญเสียหลังจากได้ทดสอบความจริงการตอบสนองทางอารมณ์ค่อย ๆ ผ่อนคลายลงเป็นระยะของการปรับจิตใจ

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

เจตนศักดิ์ แสงสิงห์แก้ว (253) ได้ทำการศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารกับกระบวนการสังคม การศึกษานี้เป็นการศึกษากับกลุ่มประชากร จากผู้ประกอบการอาชีพเกษตรกรรมและโรงงานอุตสาหกรรมในเขตชานเมือง ได้พบว่าปัจจัยที่ทำให้ประชาชนมีทัศนคติทางการเมือง ตลอดจนการมีพฤติกรรมทางการเมือง ความรู้เกี่ยวกับระบบประชาธิปไตยอยู่ในระดับสูง คือ การสื่อสารมวลชนกับการสื่อสารระหว่างบุคคล

ต้องฤดี ปุณณกันต์ (2534) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสารกับการพัฒนาความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมของประชาชน ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาพบว่า

- ปริมาณการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชน มีความสัมพันธ์กับความรู้ของประชาชน แต่ปริมาณการเปิดรับข่าวสารจากสื่อบุคคลไม่มีความสัมพันธ์กับความรู้ของประชาชน
- ปริมาณการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชน และการสื่อสารระหว่างบุคคลมีความสัมพันธ์กับทัศนคติของประชาชน
- ปริมาณการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชน และการสื่อสารระหว่างบุคคลมีความสัมพันธ์กับการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของประชาชน

พรทิพย์ เย็นจะบก (2527) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชน กับพฤติกรรมทางการเมืองของสตรี ศึกษาเฉพาะกรณีเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ พบว่า สตรีที่มีการศึกษาและอาชีพแตกต่างกัน มีความบ่อยครั้งในการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองแตกต่างกัน อายุ และการสื่อสารระหว่างบุคคลมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางการเมือง ในเมืองการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มสตรี

พรทิพย์ บุญนิพัทธ์ (2539) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องพฤติกรรมการเปิดรับสื่อ ความรู้ทัศนคติ และพฤติกรรมการไปใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ 17 พ.ย. 2539 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง พบว่า สื่อมวลชนที่นักศึกษามีการเปิดรับข่าวสารมากที่สุดคือ โทรทัศน์ และสื่อบุคคลที่นักศึกษามีการเปิดรับข่าวสารมากที่สุด คือ คนในครอบครัว

พรศักดิ์ ผ่องแพ้ว (2523) ศึกษาเรื่องข่าวสารทางการเมืองของคนไทย พบว่า ความรู้ข่าวสารทางการเมืองของคนไทยอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างสูง บุคคลที่มีระดับข่าวสารทางการเมืองสูง รับข่าวสารทางการเมืองจากหนังสือพิมพ์มากกว่าแหล่งอื่น ๆ ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการมีระดับข่าวสารทางการเมืองแตกต่างกัน ได้แก่ ชนชั้นทางสังคม โดยเฉพาะระดับการศึกษา รายได้ และเพศ การมีระดับข่าวสารทางการเมืองที่แตกต่างกัน มิได้ทำให้คนไทย มีความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองสูงต่ำแตกต่างกันแต่อย่างใด บุคคลที่มีระดับข่าวสารทางการเมืองสูงยิ่งมีความรู้สึกห่างไกลการเมืองสูง นอกจากนี้ผู้ที่มีระดับข่าวสารทางการเมืองสูงกว่า จะรับรู้และเห็นความสำคัญของบทบาทหน้าที่ของสถาบัน และองค์กรทางการเมืองต่าง ๆ ของรัฐ มีอัตราการเข้าร่วมทางการเมือง และอัตราการไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ที่เกิดจากสำนึกในตนเองสูงกว่าผู้ที่มีระดับข่าวสารทางการเมืองต่ำ

วิชัย ไหวหารดี (2534) ศึกษาวิจัยเรื่องพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองในระหว่างการหาเสียงเลือกตั้ง ศึกษาเฉพาะกรณีการเลือกตั้งซ่อมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร อ.เมือง จ.ยโสธร พ.ศ. 2530 พบว่า ประชาชนรับข่าวสารทางการเมืองผ่านช่องทางสื่อมวลชนประเภทวิทยุมากกว่าสื่อประเภทอื่นและมีความถี่ในการเปิดรับข่าวสารมากกว่าสื่ออื่น ๆ การสื่อสารระหว่างบุคคลมีส่วนทำให้ประชาชนได้รับข่าวสารทางการเมืองเพิ่มขึ้น และมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง และพบว่าเพื่อนเป็นช่องทางสำคัญของข่าวสารทางการเมือง และมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งมากกว่าช่องทางอื่น ประชาชนที่มีความรู้ทางการเมืองสูง มีแนวโน้มในการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากแหล่งข่าวที่หลากหลาย และมีแนวโน้ม

แสดงพฤติกรรมทางการเมืองสูงด้วย ปัจจัยทางประชากรมีความสัมพันธ์กับการเปิดรับข่าวสารทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยการศึกษาและอาชีพ

สุธาสิณี ไกรฤกษ์ (2542) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ และพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในชุมชนแออัดในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า ประชาชนมีการเปิดรับข่าวสารจากสื่อโทรทัศน์มากที่สุด และมีการพูดคุยเรื่องการเมืองกับคนในครอบครัวมากที่สุด

งานวิจัยต่างประเทศ

Almond & Powell (1976) ได้ทำการวิจัยเปรียบเทียบ ระหว่างประเทศที่ปกครองระบบประชาธิปไตย 5 ประเทศ มี สหรัฐอเมริกา อังกฤษ เยอรมัน อิตาลี และเม็กซิโก พบว่า ในประเทศอังกฤษ และสหรัฐอเมริกา ซึ่งสามารถปกครองแบบประชาธิปไตยได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมั่นคง วัฒนธรรมทางการเมืองของประเทศทั้งสอง มีลักษณะเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเข้ามามีส่วนร่วมมากกว่าประเทศอื่น ๆ กล่าวคือ ประชาชนส่วนใหญ่จะมีความเชื่อมั่นในตนเอง ในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง มีความสนใจ และคาดหวังต่อระบบการเมือง และมีแนวโน้มแสดงการต่อต้านสิ่งที่ไม่ถูกต้อง หรือคัดค้านในสิ่งที่ตนไม่เห็นด้วย ประชาชนจะมีอุดมการณ์ และแสดงพฤติกรรมทางการเมืองในลักษณะ rationality - activist คือประชาชนจะมีความรอบรู้ มีความเชื่อมั่น โดยเฉพาะการใช้เหตุผลในการพิจารณาดำเนินการต่าง ๆ และแสดงบทบาททางการเมืองอย่างแข็งขันตามความเห็นของตน

Chaffee & Friends (1970) ได้ศึกษาถึงสื่อสารมวลชนกับกระบวนการสังคมประกิจทางการเมือง (Mass communication and Political socialization) ได้พบว่าในนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา อัตราการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ และโทรทัศน์ เป็นตัวชี้ และมีบทบาทต่อการขัดเกลาทางการเมือง และความรู้เกี่ยวกับการเมือง

Chaffe , Ward and Tipton (1970) ศึกษาถึงการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับข่าวสารทางการเมือง ซึ่งจะนำไปสู่การมีความรู้เรื่องการเมือง โดยทดลองกับนักศึกษาของ Wisconsin ก่อนและหลังการเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาใน ปี 1968 โดยการเปรียบเทียบผล ปรากฏว่าการใช้สื่อทำให้เกิดความรู้ทางการเมืองในระหว่างที่มีการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งมากกว่าในระยะที่การเลือกตั้งผ่านไปแล้ว

Daniel Lerner (1976) ได้ศึกษาการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชนว่า มีส่วนช่วยในการเพิ่มพูนความรู้ของบุคคล และมีส่วนช่วยกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความสนใจเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น

Jeromie Backer and Ivan Preston (1969) ค้นพบว่าการใช้สื่อมวลชนมีผลกับพฤติกรรมทางการเมือง อธิบายได้ว่าผู้ที่สนใจกิจกรรมทางการเมือง หรือเคยร่วมในกิจกรรมทางการเมือง จะสนใจข่าวสารทางการเมืองมากกว่าผู้ที่ไม่เคยร่วม นอกจากนี้ผู้ที่มีความศรัทธาในระบบการเมือง ดูเหมือนว่าจะมีส่วนช่วยสังคมได้นั้น จะเป็นผู้ที่มีระดับการศึกษาสูง มีฐานะทางเศรษฐกิจดี และเป็นผู้ที่ติดตามข่าวสารทางการเมืองอย่างสม่ำเสมอ

Micheal E. Bishop (1973) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้านภูมิหลังของบุคคลกับความรู้ในข่าวสารทางการเมือง พบว่า ตัวแปรด้านภูมิหลัง ซึ่งได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ และ การศึกษานั้นมีความสัมพันธ์กับความรู้ในข่าวสารทางการเมืองของบุคคล